

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v100.2023.10>*Н. О. Максименцева*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА У СФЕРІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

Вступ. Україна вже другий рік поспіль протистоїть ворогу та дає відсіч военній агресії у страшенній війні. Проте кожна війна має свій початок і свій кінець, і кожен громадянин мріє про найскорішу перемогу нашої держави. В усі часи війна найбільше впливала на жінок та дітей, отже, саме жінки як берегині родини, миру та спокою мають стати флагманом у досягненні мирних та переможних результатів. Крім того, хто як не вони знають як зберегти безпеку у своїй родині, а отже, і в усій державі. Проте чи діють сьогодні механізми залучення жінок до процесів забезпечення безпеки та мирних процесів, питань, пов'язаних із долею полонених, стану осіб, які постраждали та потребують допомоги та визначення шляхів відшкодування. Чи насправді політичне лідерство сьогодні ставиться однаково до чоловіків та жінок у прийнятті участі у мирних процесах, процесах забезпечення безпеки. Чи є взагалі підстави говорити про політичне лідерство жінок у період воєнної агресії, адже війна – це чоловіча справа, і жінкам на війні не місце. Насправді світ сьогодні змінюється, і політичне лідерство жінок у сфері миру та безпеки займає важливе значення по всьому світу, і в першу чергу, в Україні в умовах збройної агресії.

Постановка проблеми. Статистичні дані свідчать про те, що політичне лідерство жінок у формі їх участі у перемовинах на 20% збільшує ймовірність укладення мирної угоди тривалістю щонайменше у два роки, та на 35% – такої, яка триватиме понад 15 років. Коли жінки беруть участь у протестах, ті зазвичай лишаються мирними [1].

Крім того, за даними ООН у 2022 році жінки брали участь як переговорники або делегати від сторін конфлікту в чотирьох із п'яти активних мирних процесах, що відбувалися під проводом або за участі Організації Об'єднаних Націй. Представництво жінок становило лише 16%, що є подальшим падінням порівняно з 19% у 2021 році та 23% у 2020 році [2].

Отже, незважаючи на зростаючу кількість доказів прямого зв'язку між рівністю та розширенням прав і можливостей жінок і стабільністю країни, можемо говорити, що жінки залишаються критично недостатньо представленими у запобіганні конфліктам, врегулюванні конфліктів та постконфліктній розбудові миру. Голоси та проблеми жінок, які постраждали від насильства під час конфлікту – тих, на кого лягає основний тягар зцілення та відбудови своїх громад у мирний час – зазвичай відсутні або не беруться до уваги за столом переговорів. Незважаючи на численні приклади того, як жінки відіграють провідну роль у запобіганні та врегулюванні конфліктів на місцевому, національному та регіональному рівнях,

стійка нерівність та маргіналізація часто заважають жінкам повністю реалізувати свій потенціал та вплив як учасницям переговорів, посередницям та особам, які приймають рішення.

Мета статті полягає у визначені гендерних аспектів політичного лідерства у сфері миру та безпеки. **Завданням** є виокремлення напрямків реалізації гендерних аспектів політичного лідерства та шляхів їх здійснення.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання вказаної проблеми починається на рівні міжнародного права, де політика гендерної рівності у сфері миру та безпеки визначена у Резолюції № 1325 (2000), яка прийнята Радою Безпеки ООН на її 4213-му засіданні 31.10.2000 «Жінки. Мир. Безпека», де основним питанням також було роль жінки у організації мирних ініціатив, подоланню військових конфліктів, захисту мирного населення та участі у процесах щодо відшкодування шкоди, захисту постраждалих від військових конфліктів та надання їм всебічної допомоги [3].

Отже, міжнародні засади, визначені у Резолюції ООН, перш за все, наголошують на здійсненні наступних заходів у сфері реалізації засад політичного лідерства жінок: а) забезпечення більш широкого представництва жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних, регіональних і міжнародних установах і механізмах запобігання, врегулювання і вирішення конфліктів; б) розширення ролі жінок на всіх рівнях прийняття рішень у врегулюванні конфліктів і мирних процесах; в) призначення більшої кількості жінок на посади спеціальних представників і посланників для надання добрих послуг; г) підвищення ролі і внеску жінок в операціях Організації Об'єднаних Націй на місцях, і особливо серед військових спостерігачів, цивільної поліції, правозахисного і гуманітарного персоналу; д) готовність до включення гендерної перспективи в операції з підтримання миру, можливість включення гендерного компоненту у польові операції; е) важливість залучення жінок до всіх заходів з підтримання миру та розбудови миру та включення до своїх національних навчальних програм для військового та цивільного поліцейського персоналу в рамках підготовки до розгортання, проходження аналогічної підготовки цивільного персоналу миротворчих операцій; є) збільшення добровільних фінансових, технічних та матеріально-технічних підтримувальних зусиль з підготовки з урахуванням гендерних аспектів, у тому числі зусиль, що здійснюються відповідними фондами та програмами, зокрема, Фондом Організації Об'єднаних Націй для жінок та Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй, а також Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців та іншими відповідними установами; ж) врахування гендерної перспективи, в тому числі, серед іншого (а) особливі потреби жінок і дівчат під час репатріації та розселення, а також реабілітації, реінтеграції та постконфліктної відбудови; б) заходи, що підтримують місцеві мирні ініціативи жінок та місцеві процеси врегулювання конфліктів і залучають жінок до всіх механізмів імплементації мирних угод; с) заходи, що забезпечують захист і повагу прав людини жінок і дівчат, особливо в тому, що стосується конституції, виборчої системи, поліції та судової системи; з) вжиття спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від гендерно зумовленого насильства, особливо згвалтувань та інших форм сексуаль-

ного насильства, та всіх інших форм насильства в умовах збройного конфлікту; и) враховування різних потреб колишніх комбатантів – жінок і чоловіків, і брати до уваги потреби їхніх утриманців, всіх, хто бере участь у плануванні роззброєння, демобілізації та реінтеграції.

Отже, питань, які потребують врегулювання реалізації засад гендерного аспекту політичного лідерства у сфері миру та безпеки, визначено чимало і багато з них зазначені на сьогодні як такі, що потребують вжиття дієвих заходів.

У свою чергу, на рівні НАТО так само підтримують підхід, який базується на наданні можливості реалізації політичного лідерства жінок і надання їм можливості на рівні із чоловіками приймати участь у сфері безпеки та миру, проте з іншого боку, факти говорять про більш успішні результати проведення мирних переговорів, подолання збройних конфліктів, зменшення кількості жертв під час конфліктів та збройних агресій за участі саме жінок. Отже, НАТО визнає непропорційний вплив конфліктів на жінок і дівчат, життєво важливу роль, яку жінки відіграють у забезпеченні миру і безпеки, і важливість включення гендерних аспектів в усю діяльність Альянсу. План дій НАТО на 2021–2025 роки був схвалений міністрами оборони в жовтні 2021 року. Він підтримує зобов'язання членів Альянсу і надалі просувати гендерну рівність і інтегрувати гендерні перспективи в усю діяльність НАТО, спираючись на прогрес, досягнутий з часу створення порядку денного НАТО щодо жінок, миру і безпеки. Це всеосяжний, амбітний і далекоглядний план, який сприяє кращій підготовці Альянсу до реагування на виклики сьогодення. План дій поширюється на усі країни – члени НАТО. Двадцять п'ять країн-партнерів НАТО приєдналися до нього. Комітет НАТО з гендерних перспектив сприяє інтеграції гендерних аспектів як стратегії, спрямованої на те, щоб проблеми і досвід як жінок, так і чоловіків стали невід'ємним виміром розробки, виконання, моніторингу і оцінки політики, програм і військових операцій [4].

Звернемось до досвіду інших держав, у першу чергу, Сполучених штатів Америки, де питання захисту гендерних прав жінок та надання розвитку політичного лідерства у сфері миру та безпеки зазначені на рівні Президентської Стратегії Національної безпеки (далі – НСБ). Так СНБ підкреслює, що ці принципи є основою наших найміцніших альянсів, оскільки уряди, які поважають права громадян, «залишаються найкращим засобом для процвітання, людського щастя і миру». Крім того, в СНБ також зазначено, що «уряди, які не ставляться до жінок на рівних, не дозволяють своїм суспільствам розкрити їхній потенціал, тоді як суспільства, які надають жінкам можливість повноцінно брати участь у громадському та економічному житті, є більш процвітаючими і мирними» [5]. Ця Стратегія визначає розширення політичних прав, політичного лідерства та можливостей жінок та їхню рівність як кінцевий стан, за якого жінки можуть брати активну участь у запобіганні, посередництві та врегулюванні конфліктів і протидії тероризму у спосіб, що сприяє встановленню стабільного і тривалого миру, в тому числі на територіях, що постраждали від конфлікту. Для досягнення цієї кінцевої мети «Стратегія «Жінки, мир, безпеки» (далі – ЖМБ) визначає три окремі, але взаємопов'язані стратегічні цілі, яких необхідно досягти. Ці стратегічні цілі спрямовані на досягнення очевидного прогресу (визначеного нижче) до 2023 року: жінки є більш під-

готовленими та здатними брати участь у заходах, спрямованих на досягнення стабільного і тривалого миру; жінки і дівчата є більш безпечними, краще захищеними і мають рівний доступ до державних і приватних програм допомоги, в тому числі від США, міжнародних партнерів і приймаючих країн; уряди США і країн-партнерів покращили інституціоналізацію і спроможність забезпечити сталий і довготривалий характер зусиль у сфері ЖМБ. Стратегія ЖМБ також визначає чотири напрямки, один з яких присвячений реалізації політичного лідерства жінок щодо пошуку та підтримки підготовки та змістовної участі жінок у всьому світі в процесах прийняття рішень, пов'язаних з конфліктами та кризами [6].

Ще одним напрямом вирішення питань підвищення реалізації політичного лідерства жінок у сфері миру та безпеки є залучення жінок, які пройшли навчання за програмами щодо участі у конфліктах та вирішенні постконфліктних ситуацій, так і досвід та допомога місцевих жінок-лідерів як життєво важливих партнерів, у тому числі через підтримку, що сприяє їхній повноцінній політичній участі та розширенню прав і можливостей, зміцненню потенціалу, довіри до них та професійному розвитку.

Окремим фактором є залучення жінок-лідерів до моменту початку конфлікту, з метою недопущення його розростання та перехід у збройну форму агресії. Статистика говорить, що такий формат є досить ефективним та призводить до зниження рівня агресії та недопущення у подальшому використання зброї та завдання шкоди, а тим більше людських втрат у такому конфлікті можливість якщо не вирішення, то хоча б зупинення конфлікту на тій стадії, де він завдає найменше шкоди. А також зусилля жінок у програмах з постконфліктного відновлення та миротворення, включно із системами раннього попередження про конфлікти та насильство. Надання, за необхідності, технічної допомоги та навчання жінкам-перемовницям, посередницям, миробудівницям та зацікавленим сторонам.

Таким чином, можна виділити наступні заходи регулювання щодо підвищення можливості політичного лідерства жінок та їх здатність впливати на мирні ініціативи, вирішувати конфліктні ситуації та приймати участь у постконфліктних заходах відновлення миру та відбудови держави: а) проведення навчання студентів за спеціальними програмами для жінок-лідерів та отримання навичок для вирішення миротворчих задач; б) залучення жінок-лідерів місцевих організацій, які мають авторитет та зв'язки із громадою та можуть впливати на думку мешканців; в) створення умов для просування жінок-лідерів на рівні урядів, законодавчих ініціатив, які мають бажання реалізувати себе у сфері подолання конфліктів, створення умов їх недопущення та налагодження мирних ініціатив та застосування постконфліктних заходів.

В Україні на виконання вказаної Резолюції прийнято декілька нормативно-правових актів, що визначають загальні засади та встановлюють дорожні карти реалізації тих чи інших заходів у цій сфері. Отже, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 р. від 24.02.2016 № 113-р [7].

У подальшому розпорядженням КМУ від 28.10.2020 № 1544-р затверджено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки,

мир, безпека» на період до 2025 року. Стратегічною ціллю № 1 визначено забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки і оборони. При цьому шляхами досягнення такого результату встановлено наступні: а) участь у роботі наглядових рад державних підприємств сектора безпеки і оборони; б) у мирних переговорах, постконфліктному відновленні; в) участь в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки; г) просвітницькі та інформаційні кампанії з метою залучення жінок до миротворчих процесів; д) забезпечення жінок, які працюють у сфері безпеки і оборони, всіма потребами, які їм необхідні; е) створення умов, які полегшують поєднання функцій та обов'язків у професійному та приватному житті; є) усунення дискримінації та інших форм негативного впливу на жінок під час прийняття на службу, виконання службових обов'язків та участі у прийнятті рішень [8].

Такі заходи на сьогодні реалізуються як на державному, так і на місцевому рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можна вказати на наступні перспективи щодо підвищення якості та результативності таких заходів у сфері залучення жінок та реалізації політичного лідерства щодо подолання конфліктних та постконфліктних ситуацій у державі, залучення жінок до мирних ініціатив, переговорів у різних сферах щодо становлення миру та безпеки. Реалізація такої стратегії дозволить, з одного боку, надати можливість жінкам реалізувати потенціал політичного лідерства у таких раніше виключно чоловічих сферах як безпека та оборона, з іншого боку, зробити таку сферу миру та безпеки більш ефективною та результативною щодо попередження конфліктів, зменшення наслідків та запровадження мирних ініціатив. З цією метою доцільно, по-перше, враховувати принципи гендерної рівності та інклюзії під час прийняття управлінських рішень та призначення жінок на керівні посади; по-друге, організувати діяльність органів щодо забезпечення обміном позитивного досвіду в цій сфері; по-третє, залучення жінок, із врахуванням принципу гендерної рівності, у всіх процесах післявоєнного відновлення та розвитку України, а також жінок із категорій внутрішньо переміщених осіб, молоді, у тому числі жінок, які виїхали за кордон у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії в Україну; по-четверте, забезпечити тісну співпрацю з жінками-лідерками та жіночими громадськими організаціями, зокрема, з регіональними, з метою долучення до процесів, які турбують громади та застосування авторитету таких жінок у процесах мирних ініціатив та відбудови України, подолання постконфліктних викликів, допомоги постраждалим особам та недопущення порушення їх прав.

Таким чином, можна зробити наступні висновки щодо гендерного аспекту політичного лідерства у сфері миру та безпеки: 1. Дані свідчать, що залучення жінок до процесів мирних ініціатив, під час конфліктів, у тому числі і збройних, може як мінімізувати негативні наслідки, так і попереджувати їх поширення, застосування зброї, ескалацію. 2. Впровадження гендерно орієнтованого підходу до формування складу осіб, які здійснюють переговорні процеси, мирні ініціативи, гума-

нітарні місії, впливають позитивно на їх результати та підвищують можливість швидше домовитись, знайти спільні точки дотику та зменшити напругу, досягти важливих мирних результатів. 3. На рівні України прийнято план дій щодо запровадження загальних засад залучення жінок до складу переговорних структур, призначення на посади у сфері миру і безпеки та обов'язок створювати умови та можливості для жінок, які приймають участь у таких процесах та здійснюють діяльність у цій сфері. 4. Підтримка та співпраця з місцевими жінками-лідерками щодо їх залучення до мирних процесів, переговорів, допомогу постраждалим особам, подолання поствоєнних ускладнень. 5. Законодавчі квоти на обов'язкову участь жінок у наглядових радах державних підприємств, на керівних посадах у сфері миру та безпеки.

Література

1. Жінки – ключ до миру. Вони мають бути почуті та побачені URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/11/23/243120/>.
2. Women and peace and security. Report of the Secretary-General URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N23/279/08/PDF/N2327908.pdf?OpenElement>.
3. Резолюція № 1325 (2000) Прийнята Радою Безпеки на її 4213-му засіданні 31.10.2000 «Жінки. Мир. Безпека» URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>.
4. NATO Women, Peace and Security 02.11.2023 URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm.
5. <https://www.state.gov/women-peace-and-security/>.
6. UNITED STATES STRATEGY ON WOMEN, PEACE, AND SECURITY 2019 URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/WPS_Strategy_10_October2019.pdf.
7. Розпорядженням Кабінету Міністрів України Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 р. від 24.02.2016 № 113-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80#Text>.
8. Розпорядження КМУ від 28.10.2020 № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

Анотація

Максіменцева Н. О. Гендерні аспекти правового регулювання політичного лідерства у сфері миру та безпеки. – Стаття.

У статті автор зазначає про гендерні аспекти політичного лідерства у сфері миру та безпеки. Автором зроблено аналіз стану розвитку політичного лідерства жінок, їх залучення у процесі мирного врегулювання спорів, переговорні питання у стані конфліктів, мирних ініціатив та подолання постконфліктних наслідків, захисту постраждалих осіб тощо. Зазначено, що такі залучення позитивно впливають як на стан політичного лідерства жінок щодо гендерної рівності представлення як чоловіків, так і жінок у сфері безпеки та миру, з іншого боку, зазначено про підвищення ефективності та результативності таких заходів, досягнення мирних результатів та недоведення ситуацій до збройних форм конфлікту, зменшення кількості постраждалих осіб. Отже, автором констатовано, що такі форми залучення призводять до позитивних наслідків у різних сферах.

У статті досліджено міжнародні нормативно-правові документи ООН, НАТО, Стратегію у сфері миру та безпеки США та нормативно-правові документи України, в яких визначено напрями і форми залучення жінок у сфері миру та безпеки, створення умов реалізації їх політичного лідерства у формі призначення до складу наглядової ради державних підприємств сектора оборони та безпеки, місій та делегацій переговорних процесів, питань, пов'язаних із обміном полоненими, допомоги постраждалим, волонтерської діяльності у сфері оборони та безпеки. Зроблено висновок щодо перспектив запро-

вадження таких заходів в Україні, створення умов поєднання процесів політичного лідерства жінок у формі зайняття посад, прийняття участі у різних операціях, у тому числі, польових, з виконанням своїх щоденних функцій у родині. Підкреслено необхідність саме в умовах воєнного стану продовжувати розвивати напрям політичного лідерства жінок та залучення жінок у процеси мирного врегулювання різних питань, пов'язаних зі сферою миру та безпеки.

Ключові слова: політичне лідерство жінок, сфера безпеки та оборони, збройні конфлікти, мирні ініціативи, мирні заходи, постконфліктні заходи, переговорний процес, польова операція, ООН, НАТО.

Summary

***Maksimentseva N. O. Gender aspects of legal regulation of political leadership in the field of peace and security.* – Article.**

In the article, the author discusses the gender aspect of political leadership in the field of peace and security. The author analyses the state of development of women's political leadership, their involvement in the process of peaceful settlement of disputes, negotiation issues in conflict, peace initiatives and overcoming post-conflict consequences, protection of victims, etc. It is noted that such involvement has a positive impact on the state of women's political leadership in terms of gender equality of representation of both men and women in the field of security and peace; on the other hand, it is noted that such measures increase the efficiency and effectiveness of such measures, achieve peaceful results and prevent situations from escalating to armed conflict, and reduce the number of victims. Thus, the author states that such forms of engagement lead to positive consequences in various areas.

The article examines the international legal instruments of the UN, NATO, the US Strategy for Peace and Security, and the legal instruments of Ukraine which define the areas and forms of women's involvement in peace and security, and create conditions for the exercise of their political leadership in the form of appointment to the supervisory boards of the State-owned enterprises of the defence and security sector, missions and delegations to negotiations, issues related to the exchange of prisoners, assistance to victims, and volunteer activities in the defence and security sector. The author concludes that there are prospects for introducing such measures in Ukraine, creating conditions for combining women's political leadership in the form of holding positions and participating in various operations, including field operations, with the performance of their daily functions in the family. The need to continue to develop the area of women's political leadership and women's involvement in the peaceful settlement of various issues related to peace and security under martial law was emphasized.

Key words: political leadership of women, security and defense sphere, armed conflicts, peaceful initiatives, peaceful approaches, post-conflict approaches, negotiation process, field operation, UN, NATO.